

Роль національно-ментальних особливостей в економіці

На формування української ментальності вплинули як природні умови, так і історико-політичні процеси. Певною мірою перші сприяли формуванню традиції господарювання, другі – соціально-психологічних стереотипів поведінки. Щодо принципів ринкової економіки, то в більшості українців сформувалися якості мислення і дій, які безсумнівно впливають на пришвидшену адаптацію до нових умов господарювання.

Архетип – за *Карлом Густавом Юнгом* (Швейцарія, 1875–1961), це форма прояву колективного несвідомого, яка включає в себе природжені психічні структури, образи, стародавню сутність, яка не залежить від особи та її свідомості. Вона включає в себе національні, расові, загальнолюдські вірування, міфи, давню емоційну спадщину і може проявлятися у снах, фольклорі, поведінці людини.

Успіх ринкових перетворень залежить від рівня адаптації моральних, культурних, освітніх, ділових особливостей нації до фундаментальних основ і принципів ринкової економіки. Розвиток націй та їх економік відбувається за різних політичних, економічних та ідеологічних умов, які суттєво впливають на психологію нації, спосіб її господарювання, структуру економіки, систему культурних, соціальних, загальнолюдських цінностей.

Ментальність – (від лат. *mens* – пов'язаний з духом, духовністю) образ мислення, загальна духовна налаштованість, установка індивіда або соціальної групи (наприклад етнії, професійного або соціального прошарку) до навколишнього світу. На відміну від ідеології, ментальністю зводяться не форми мислення або оціночні поняття, через які середовище впливає на особу (чи групу) і спонукає її до дії, а ставлення, відношення, що вона сприймає і спосіб поведінки, що від неї очікується.

Ментальність – це призма, через яку людина дивиться на світ і себе в ньому. Тож можна говорити про те, що вона притаманна кожній людині, незалежно від етнічної належності, соціального стану, статі, мови тощо. Вона залежить від цих факторів, особливо від національності та зумовлених нею мови та культури, проте вони не заперечують її існування, а навпаки – формують ментальність.

Національно-ментальні переваги українців можна звести до таких груп:

- усвідомлення українцями своєї національної самобутності, яка формувалася з половини першого тисячоліття і була реалізована створенням держави Київська Русь; з 1991 р. відновлена національна держава Україна з проголошенням розбудови демократичної правової держави та ринкової економіки;

- формування національної культури на засадах християнства, соціальної справедливості, освіти, доброзичливості до інших народів і культур; потужний науково-освітній потенціал України;

- схильність до матеріального виробництва, індивідуального будівництва, господарювання, індивідуального і кооперативного підприємництва, упорядкованого побуту, рівноправного партнерства, справедливості у виробничих відносинах; наявність потужного промислового, сільськогосподарського і транспортного секторів економіки;

- схильність до раціонального використання ресурсів, заощадження нагромаджень, інвестування в освіту дітей, передання набутого майна і капіталу рідним; розуміння необхідності ділової активності, збагачення за рахунок продуктивної і чесної праці;

- схильність до виконання робіт за різних умов праці, до високої якості праці й створюваного продукту; легка адаптація до нового середовища, до екстремальних умов виживання.

Крім того, мешканці території України вважаються працелюбними, доброзичливими, уважними та гостинними. Існування такого архетипу здійснює безпосередній вплив на характер та структуру національного господарювання, що проявляється у надмірній лібералізації (явній чи тіньовій) зовнішніх відносин, високій трудомісткості національного виробництва та високому рівні освіченості населення.

Правильне використання національно-ментальних переваг спроможне тісно згуртувати не лише зайнятих в економіці, а й усю націю для швидкої економічної трансформації.

Національно-ментальні недоліки відбиваються у вигляді:

- применшення власної оцінки окремими українцями, почуття меншовартості, зниження інстинкту самозахисту національної самобутності. Недостатня опірність чужоземним впливам, інколи негуманним ідеологіям та ін.;

- недостатнє усвідомлення сутності і змісту національної системи виробництва, ролі національної ідеології та політики у формуванні самодостатньої економічної системи, індивіда, людини економічної у виробничій системі, взаємопідтримки задля реалізації приватних і національних інтересів;

- надмірний індивідуалізм, переважання власних інтересів над державними і національними передусім тієї частини зайнятих, яка виконує управлінські та владні функції;

- інертність, пасивне споглядання явищ незаконного збагачення частини владних чиновників, недотримання або порушення окремих положень Конституції України і конституційних законів та ін.

Певні складності стосовно трансформації соціально-культурних цінностей виникли внаслідок економічної лібералізації та культурної експансії західної культури. Реформи не враховували міру підготовленості до них культурно-ментальних стереотипів та усталених способів життя населення, що призвело до зовсім інших, негативних наслідків порівняно з очікуваними. Не враховувався і той факт, що культурні цінності та традиції завжди виступають базою для створення спочатку неформальних, а потім уже формальних інститутів, а також те, що інституціональні зміни „знизу-

вверх” є набагато ефективнішими (краще сприймаються усім суспільством), ніж зміни „зверху-вниз”, оскільки вони є продуктом самого суспільства. Причини західноєвропейського поступу з кінця пізнього середньовіччя й по наш час закладені у взаємодії трьох компонентів культури: власного типу економіки, техніки і науки. Враховуючи складові суспільно-організаційної культури менш розвинуті країни не повинні втрачати особисті, притаманні саме їм риси.

Матеріальною культурою вважається все, що відноситься до взаємостосунків людини з довкіллям, задоволення її потреб, забезпечення подальшого існування, технологічної сторони життя. *Духовна культура* теж частково залежить від стану розвитку матеріальної, вона не може зберігатись лише в людській пам’яті і вимагає певного матеріального забезпечення: розвитку інфраструктури та бази створення і розвитку культури, забезпечення працівників культури, створення носіїв, які фіксують культурні досягнення та результати діяльності в соціально-культурній сфері.

Національна культура об’єднує людей, що живуть на більших територіях і не обов’язково пов’язані кровно-родинними стосунками. Вона є ширшою, ніж етнічна культурна, її творцями виступає освічена частка населення, її цінності полягають у духовній сфері. Водночас розвиток ринкової економіки та нехтування культурними цінностями на користь матеріально-грошових добутків зумовив появу так званої масової культури, існування якої не обмежується межами однієї країни. Технічний поступ забезпечив засоби масового тиражування і споживання творів культури та мистецтва. Тим самими поступ перетворив культуру з естетичної категорії на демографічне явище. Відтворення естетичного смаку населення та спроможності до виховання його в інших особах є однією з передумов повноцінного розвитку нації.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.
2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.
4. Яковенко Р. В. Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.
5. Яковенко Р. В. Державне регулювання економіки : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 40 с. : іл.
6. Заблоцький Б. Ф. Перехідна економіка : посіб. / Заблоцький Б. Ф. – К. : ВЦ „Академія”, 2004. – 512 с. (Альма-матер).

7. Заблоцький Б. Ф. Розміщення продуктивних сил України : Національна макроекономіка : посіб. / Заблоцький Б. Ф. – К. : Академвидав, 2003. – 368 с. (Альма-матер).

8. Яковенко Р. В. Національно-ментальні фактори людського потенціалу / Роман Яковенко // Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право. – К. : Український державний університет фінансів та зовнішньої торгівлі. – 2012. – № 1. – С. 158–161.

Р. В. ЯКОВЕНКО,

к.е.н., доцент